

15:45-16:20

Yürütücü İşlevler ve Bozuklukları

Görsev G. Yener, Pınar Koca

Dokuz Eylül Üniversitesi Nöroloji Anabilim Dalı, Nöropsikoloji Laboratuvarı

Yürütücü işlevler problem çözme, strateji belirleme, planlama, zihinsel esneklik gibi kavramları içeren kognitif alanlardan biridir. İncelemesi güç ve formal nöropsikolojik testlerin en gerekli olduğu yeteneklerden biridir. Bozuklukları, dejeneratif hastalıklardan fronto-temporal demans, Lewy cisimcikli demansta başta olmak üzere, Alzheimer hastalığının daha ileri evrelerinde ve vasküler demansta görülebilir. Subkortikal yapıların tutulumuyla da yürütücü işlev bozuklukları izlenir.

Bu bozukluklara örnek olarak frontotemporal demans tanısı alan bir hastada kognitif bakı ve nöropsikolojik testleri sunuyoruz. Yetmiş yaşında, yurtdışında lisans üstü eğitim yapmış, inşaat yüksek mühendisi olan, ünlü bir taahhüt firmasının üst düzey yöneticiliğini sürdürürken emekliye ayrılmak zorunda kalan, sağ el tercihli erkek hastanın kendisine göre herhangi bir yakınması yok. Hasta yakınına göre, 10 yıldır unutkanlığı mevcut ve o zaman Amerika'da Alzheimer tanısı almış. Unutkanlığı zaman ve yer konusunda değil, daha çok kelimelerin anlamını unutma şeklinde. Tanımlanan unutkanlığına rağmen takıntılı olarak tam olarak aynı saatte ilaçlarını kendi alıyor, yemeğini hep aynı dakikada yiyor ve bulmacayı saat tutarak çözüyor. Ondan beklenmeyecek tarzda, herkesle aşırı samimi, senli-benli konuşuyor. Kişisel temizliğe dikkat etmez olmuş, yıkanmak istemiyor. Meyvelerin adlarını, eşyaların adlarını unutuyor. Söylenenleri anlama zorluğu var. Aynı kelimeleri ve klişe tarzında konuşmaları var. Örneğin, Avrupa Birliği klişesi var. Nasıl olduğu sorulunca, "nasıl olabilirim, Avrupa Birliğine çok kızgıyım". Emekli oluşuna çok üzüldüğü halde, o döneme ait anılarını komik bir olay anlatacağını söyleyerek uygunsuz bir affektle aktarıyor. Yön duygusu korunmuş ve halen para hesabı son derece titizlikle yerine getiriliyor. Eşi ve arkadaşlarıyla briç oynarken, son iki yıldır hileler ve kural ihlalleri yapmaya başlamış. Beslenme alışkanlığında özellikle tatlı ve ete aşırı düşkünlük yönünde değişiklik olmuş. Özgeçmiş ve soygeçmişinde özellik yok.

Hasta görüşmeden önce muayene saatini beklemek zorunda kaldığında, içeride hasta olduğunu gördüğü halde her iki dakikada bir kapıyı çalarak içeri girmek istedi. Nörolojik muayenesinde lateralizan bulgusu yoktu. Sorununa içgörüsü yoktu ve eşinin ısrarıyla muayeneye geldiğini belirtti. Mini Mental Durum Testinde 23/30 puan aldı. MMDT alt itemlerinde, yer ve zamana oryantasyonu tam, üç sözcük kayıtlama, 100'den geri 7'şer sayma tamdı, üç sözcük hatırlamadan birini spontan doğru söyledi, ikinci ve üçüncüye fonemik benzerlik gösteren başka kelimelerle cevap verdi ve ipucu verildiğinde bir tanesini hatırladı, kalem ve saati adlandırmayı başardı, ancak tekrarlama ve üç adımlı emir cümlesini uygulamada hiç puan alamadı, cümle yazması istendiğinde "Avrupa Birliği" yazdı, cümleyi tamamlaması için uyarıldığında da tamamlayamadı, okuma ve şekil kopyesi başarılıydı.

Kognitif bakıda, dikkat azalmıştı (ileri sayı dizisi 4), atasözleri açıklamada tam olarak başarısızdı ve somutlaştırıyordu

(örneğin, ayaklarıma karasu indi: "çamurlu su canım"). Motor affektif prozodisi mevcuttu. CERAD zihinsel hesaplama normaldi (5/5), 10'lu kelime dizisi öğrenmede ve spontan geri çağırma başarılıydı. Lisan testlerinde anlamada ve adlandırmada bozukluk, semantik kayıplar izlendi. Şekil kopye lemede çok başarılıydı. Saat çizme testinde 11.10 için akrep ve yelkovan 10 ve 11 üzerine yerleştirilmiş ve saat numaraları kaydırılarak çizilmişti. Dubois'in FAB testinde, 13/18 (normalin altında) elde etmişti.

Formal nöropsikolojik testlerde, oryantasyon ve kişisel bilgiler normaldi. Basit dikkat normalin alt sınırındaydı (ileri sayı dizisi: 5), mental kontrol testleri (100-7, aylar ve haftalar tersten) normaldi. Hasta sözel bellek süreçleri testinde başarılıydı (116), uzun süreli bellekte kendiliğinden geri getirme süreci korunmuştu (13/15). Görsel kısa (8 puan) ve uzun süreli bellekte (6 puan) orta derecede bozulma (WMS) saptandı. Lisan işlevlerinde sözel akıcılıkta belirgin olarak bozulma izlendi (KAS toplam: 24, hayvan listesi: 12/dk, meyve-insan:4/dk). Benzerlikler ve atasözlerini açıklamada somutlaştırma ve semantik kayıplar izlendi (Odun-ispirto için, "ispirtoyu bilmiyorum, odun taş mı?" ve "üzüm üzümüne baka baka kararır" için "kara üzüm işte"). Boston adlandırmada kayıplar izlendi (7/15). Stroop normal sınırlardaydı (dörtgen rengi söyleme 63 sn, renkli kelimeleri okuma 35 sn, renkli kelimelerin rengini söyleme. 76 sn, yanlış ve spontan düzeltme yok). Rutin incelemelerde herhangi bir bulguya rastlanmadı. MRG'de yaygın atrofi saptandı. SPECT incelemesi planlandı.

Bu bulgularla, frontal lob işlev bozukluğunu yansıtan yürütücü işlevler ve lisan testlerinde belirgin kayıp gösteren, öte yandan sözel bellek süreçleri ve görsel-uzamsal işlevleri normal olan hasta yapılan fronto-temporal demans olarak kabul edildi.